

HEEMKUNDEKRING "PEELLAND" te Helmond

Opgericht 24 mei 1948

Secretariaat: Oostende 31 A.

L.S.

Wij hebben de eer U hierdoor uit te nodigen tot bijwoning der

10e jaarvergadering
van onze Kring, welke gehouden zal worden op
Woensdag 18 februari a.s.
des avonds om 8 uur in "Hotel West-End".

Het Bestuur.

Agenda:

1. Opening, waarna voorlezing der verslagen van de secretaris en penningmeester.
  2. Benoeming van een Kascommissie.
  3. Bestuursverkiezing. Het gehele bestuur is aftredend. Alle bestuursleden stellen zich herkiesbaar, behalve de heer Th. Heling, die voor een bestuursfunctie niet meer in aanmerking wenst te komen. Door het bestuur wordt als candidate voorgedragen Mej. Cornelisse. Voor de aanvang der vergadering kunnen nog andere kandidaten worden voorgesteld.
- PAUZE
4. Projectie van een groot aantal kleurendia's van Helmond en omgeving, ingeleid door onze vice-voorzitter Alph. Niessen en aangevuld met commentaar uit de vergadering.

Waarom liggen zoveel (kerken en) torens buiten de dorpskom?
(vervolg)

In het vorige artikel heb ik betoogd, dat voor een afdoende verklaring van het in de aanhef genoemde probleem de tijd nog niet gekomen is. Zeker is, dat er een complex van factoren is aan te wijzen.

Bij Knegsel en bij Bokhoven was de verplaatsing van de dorpskerk gemakkelijk aan te wijzen. Alleen moet ik even een jaartal rectificeren: het dorp Bokhoven werd door de Geldersen niet verwoest in 1948, zoals elke lezer wel begrepen zal hebben, maar in 1498.

Ik noemde U ook de verklaring van de heer G. Reex: dat de kerk oorspronkelijk in het centrum staat van een stel gehuchten, die samen één parochie vormden.

Een eigenaardige opmerking omtrent dit onderwerp werd eens gemaakt door Ir. A.J.L. Juten in Brabants Heem 1949, blz. 138. Hij bespreekt daar het "Memoriaal" van Pastoor Frenken; sprekende over de plaats van de kerk (de oorspronkelijke kerk, die op het einde van de vorige eeuw werd afgebroken, en die op zoveel tekeningen van Vincent van Gogh voorkomt) zegt hij: "Maar ook hier ziet men, hoe veronderstelde voormalige kerken lagen buiten de zich ontwikkelende dorpskom, zoals dit ook blijkt bij de andere Kempische dorpen. In West-Brabantse plaatsen als Ossendrecht, Woensdrecht, Wouw, Halsteren, Kruisland, Gastel, Hoeven, om er enkele te noemen, is dat nu, maar ook in vroegere perioden niet op te merken." Tot zover Ir. Juten. Als hij gelijk heeft, zouden we aan de reeks verschillpunten tussen Oost- en West-Brabant er weer één kunnen toevoegen. Stel daartegenover het voorbeeld, dat ik U de vorige keer gaf van Roosendaal, en Ir. Juten kan dan hoogstens zeggen, dat Roosendaal de uitzondering is, die de regel bevestigt.

Nog verwarrender lijkt ons probleem te worden, wanneer we in een artikel van Kapelaan C. Kramer (Buarle-Nassau) in Brabants Heem 1951 blz. 8 lezen: "We weten, dat de oudste christenkerken van deze streken bijna allemaal gebouwd zijn op domeinen, hetzij van grote (Frankische) grondbezitters, hetzij van de koningen en keizers zelf". Hij haalt daarbij de Ere-Archivaris der Stad Antwerpen aan, de heer Floris Prime. En hier zijn we aangeland bij een autoriteit van naam.

Kannunik Floris Prims heeft enige jaren geleden een bundel artikelen gepubliceerd onder de titel "Antwerpiensia 1952". Voor iedereen, die belangstelt in de kerk- en parochie-geschiedenis, biedt het een schat van de meest interessante gegevens.

In art. nr. 33: "Kerkverplaatsing in de oude Kempen" blz. 118-120 zegt Fl. Prims: "Er is een historische studie te maken omtrent de plaats die elk onder Kempijsche dorpskerken bekleedt, en na grondige navorsing van een aantal dazor plaatsen, zal het mogelijk worden een historisch feit op te merken dat tot hietoe verholen bleef: onze kerkverhuizingen".

Ik geef U hier een kort overzicht van de resultaten, waartoe Fl. Prims al gekomen is.

De Keltische bevolking, die er in de Kempen geweest moege zijn, is nooit tot het Christendom gekomen. Toen de Salische Franken deze streken bezetten, waren zij heidenen. Zij vormden dorps-gemeenschappen; meestal was het só, dat zij in groepen van drie zes of negen boerderijen gingen wonen op de drie zijden van een Dries, een Bieet, een Plaats, een Opstal; deze diende voor het vee; van hier uit bracht men het vee naar de vrijgeweiden. Zolang deze dorpsplaats voor het vee diende, kon daar in de beko-ringstijd geen kerk komen. En deze vee-economie met haar opstal en "Herdgangen" naar de vrijgeweiden heeft bestaan tot minstens in de 12e eeuw.

In de 8e en 9e eeuw werden in de Kempen parochies ingevoerd. Een parochie veronderstelt een bidplaats, een kerk. Waar zou die komen? Natuurlijk buiten het rumoer van het vee-centrum. Fl. Prims stelt, dat onze Frankische voorouders een bidplaats verlangden in de stilte; omdat rond de kerk het kerkhof kwam, zocht men een iets hoger gelegen plaats, nabij één der drie "Kempen" of veldcomplexen, waar de weg, vanuit het centrum, naar toe voerde. Fl. Prims stelt zonder meer vast: Als we te doen hebben met een nedersetting, waarvan we met zekerheid weten dat ze van Frankische oorsprong is, en we vinden er de kerk midden in het dorpscentrum, dan moeten we aannemen, dat de kerk zich verplaatst heeft.

De oorspronkelijke kerkjes waren zeker maar klein; ze waren niet bedoeld om er de gehele bevolking plaats in te geven; ze bevatten zeker ook slechts één altaar.

Vanaf de 12e eeuw hu zijn deze kerkjes te klein geworden; dit had verschillende oorzaken. De bevolking was in aantal toegenomen; zij had grotere belangstelling gekregen in de kerkelijke diensten; door stichting van fundaties voor overledenen kon men niet meer volstaan met één altaar.

Intussen heeft ook de Opstal of Biest haar economische betekenis verloren. Men ziet de kerk niet meer als een plaats van mysterieuze stilte, maar als een plaats, waar de gemeenschap hulde kon betonen aan God. Zo werd de kerk vanzelfsprekend naar het midden van de dorpsgemeenschap gebracht. De gemakkelijkste oplossing is, er de gemeenschapsgrond voor aan te spreken.

Dat wil nog niet zeggen, dat men nu het oude kerkje maar afbraak; men vestigde er liefst een kapel, die dan ook onder de zorg van pastoor en kerkmeesters bleef.

Het verplaatsen ging natuurlijk niet zonder strijd; er moest geld bijeengebracht worden; men was gewend op de oude plaats te kerken; bepaalde persoonlijke belangen kwamen in het gedrang.

Aan tal van kerken zijn legenden verbonden omtrent de keuze der plaats; bovennatuurlijke toesienkomst heeft de plaats aangewezen, b.v. een weggelopen Mariabeeld, de vondst van een hemelse draad die de ruimte omschreef, de medewerking van een hemelse werkmans aan de opbouw.

De kapellen, die eertijds de "kerk" waren, hebben meestal tot huidige patroonheilige : St. Pieter, St. Jan, O.L. Vrouw, St. Willibrord; terwijl de parochiekerk een andere patroon heeft. Het is opvallend, hoeveel grote kapellen gelegen zijn op zeer korte afstand van de huidige kerk; deze kapellen moet men niet verwarren met de zgn. noodhelpers-kapellen (St. Antonius, St. Leonardus, e.d.); deze liggen meestal bij gehuchten. Het is mogelijk, dat deze noodhelpers-kapellen het later tot "kerk" brengen, maar zij hebben met het probleem van kerkverplaatsing niets te maken.

Waar in latere tijden, b.v. in de 17e en 18e eeuw, een kerk verhuisde, nam zij haar oorspronkelijke patroon meestal mee, terwijl op de verlaten plaats een kapel kwam voor O.L. Vrouw. Typisch is, dat dit geval zich in Helmond al voordoet in de 15e eeuw. Daaroover de volgende keer.

P.v.d.Burgt.

HELMONDSE HANDBOOGSCHUTTERIJEN.

Voor een jaar of vijf terug schreef ik een artikel over bovenstaand onderwerp (N.A. 18-7-1953). Uit de in het Gemeentemuseum aanwezige foto's, reglementen, gewonnen prijzen bij con-

coursen, etc. konden we omtreeks 1890 in onze stad het bestaan van 13 handbooggezelschappen vaststellen.

Van sommige kan ik alleen maar de naam en één jaartal vinden, de meeste echter ontmoetten we meermalen tussen de aldaar genoemde jaartallen. Het waren :

1. Buitenlust 1878 - 1891
2. Diana 1878 - 1908
3. Doel onder de Boompjes opger. 1 juni 1843 - 1904
4. De Eendracht opger. 1882 - 1922
5. Gezelligheid 1877 - 1891
6. De Harmonie 1904
7. Oranje-Nassau 1894
8. Recht door Zee 1898 - 1908
9. Het Vergenoegen opger. 1 juni 1850 - 1907
10. Het Vergenoegen in Vredelust 1891 - 1893
11. Vossenjacht 1885 - 1908
12. Vreugde zij ons Doel 1892 - 1898
13. Willem Tell 1879 - 1884

In genoemd artikel gaven wij enkele nadere bijzonderheden, maar we merkten toen reeds op, dat er nog heel wat vragen zouden beantwoord worden, voordat de geschiedenis van de handboogsport in onze stad zou geschreven kunnen worden.

Zo bijvoorbeeld: Hoe en wanneer zijn de eerste handboogschutterijen opgericht? Zijn deze een voortzetting van oudere verenigingen? Waar hadden deze gezelschappen hun vast domicilie? Wanneer zijn ze opgehouden te bestaan en wat waren daarvan de oorzaken?

Om hierop een antwoord te kunnen geven zou een onderzoek naar en in de archieven van de bestaan hebbende en nog bestaande gezelschappen moeten plaats hebben en een onderzoek naar de hier en daar in café's bewaarde "zilverachat" van medailles en verworven prijzen moeten geschieden.

Een beschrijving van deze medailles - zoals wij dit b.v. voor "Doel onder de Boompjes" deden, die zich op het gemeentemuseum bevinden - kunnen prachtige aanwijzingen geven voor haar eigen prestaties, maar vooral ook voor andere deelnemende gezelschappen.

Zou dit geen aardig studie-object zijn voor één of meerdere leden te samen van onze Heenkunde Kring?

Jac. Heeren.

Een begrafenis- en verpleegkostenrekening
uit het jaar 1662

Bij een onderzoek trof ik tussen andere stukken aan een rekening van begraaf- en verpleegkosten uit het jaar 1662. In verband met de enquête omtrent oude begrafenisgebruiken waarover men in "Brabants Heem" heeft kunnen lezen, meen ik, dat het thans een geschikte gelegenheid is om onze leden van deze rekening te laten kennisnemen. Op 9 juli 1662 overleed te Helmond de, tamelijk bemiddelde, ongehuwde juffrouw Jenneken Hausmaeckers. Jenneken werd van 10 jun. 1662 tot aan haar dood, op 9 juli, verpleegd bij Guiliam van Boesdonck, alhier. Boesdonck regelde ook haar begrafenis en diende daarna de onderstaande rekeningen in. Wanneer men de begrafenisrek. eens bekijkt dan zal het opvallen, dat het vroeger gebruik was, dat voor hen, die aan de overledene de laatste eer brachten, een overvloedige maaltijd werd aangericht en dat men een ruim gebruik kon maken (en dat deed men dan ook wel) van alcoholische dranken. In aanmerking nemende, dat het geld 3 eeuwen geleden vele malen meer waard was dan heden (het loon van een arbeider varieerde van 40 tot 80 cent per dag) dan waren de kosten aan een begrafenis verbonden voor die tijd wel vrij hoog. Hier volgen de rekeningen van Boesdonck.

	<u>gld</u>	<u>stve</u>
<u>Kosten van Begrafenis</u>		
Aan 62 potten room	6	4
" Wittebrood	10	18
" 6 pont rijst	-	19
" 2 pont suycker	-	18
" 3 pont corinten	1	1
" 9 jonge hoenderen	3	3
" een vet lam	4	4
" Vlees om te sprengen etc.	3	10
(gesprinct vlees)		
" 5 tongen	-	19
" peper, oli en asijn etc.	-	12
" 2 loot cameel	-	8
" boonen	-	18
" 15 pont boter	3	-
" 3 pont bancketsuycker	2	8
" 2 oecbrooden	1	16

	<u>gld</u>	<u>stv</u>
Aan Kersee	-	6
" brandewijn en sijde linten voor de dragers	7	15
Voor het doofcleet en haercleet	2	2
" wijn ende bier	22	12
Item voor brandt, kookken, servetten tafellaken, andere service en moete ter discretie gestelt op	12	-
" voor de dootkist betaelt	3	13
" voor luybier	19	2
" voor den ooster voor ge- rechtigheyt	-	12
Totaal	f 109,	=

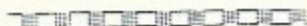
Rekening van verpleegkosten

Jenneken Cornelis Hausmaeckers is schuldich
voor een halfjaer montcost aembegonet (aan-
gevangen) op den 10 januari 1662 ende ge-
ijndicht op 9 juli 1662

item voor 17 maeltijden van diverse nu en de dan bij haer genoyt (genodigd) tot 6 st. ider maeltijt	pers.	f 75,-
item voor 19 $\frac{1}{2}$ potten dobbel biers tot 3 st den pot		5.2
item voor allen extra ordinariisse (bijzon- dere) dienst bij mij, mijne huysvrou en de kinderen gedaen geduerende hare crankheden (ziecte) in waken en braken, uitstaen van seer swaren stank, verbinden van haer door- gelegen lighaam ende meer andere boven mate grootte moyelijckheden (moecilijckheden) ende kosten van vier (vuur), licht, wassen en reijnige (reijnigen) ten minste		2.18.8
		50.-.-
Totaal		f 133.-.8

Verder zond Boesdonck nog in een rekening voor verstrekte
medicamenten die hoofdzakelijk bestonden uit conserven en
caneelwater.

C. van Bokhoven.

Tets uit de geschiedenis van de
Bad en Zweminrichting

Nu de aanleg van een nieuw zwembad in het middelpunt der belangstelling staat volgen hier enige bijzonderheden uit de geschiedenis van de huidige badinrichting, die haar ontstaan te danken heeft aan het partikulier initiatief. Op 7 november 1908 doodden H. Schulte, Alphons Bogaers en Fr. Steyns aan de raad mede, dat zij zich geconstitueerd hadden tot een voorlopige commissie ter oprichting van een bad- en zweminrichting met annex volksbadhuis en ijsbaan op een terrein langs de Z.W.V. tussen de draaibrug en sluis 8.

Men vroeg om een subsidie groot f 2000,- in het oprichters kapitaal van f 9000,- . Bij schrijven van 28 april 1909 deelde de commissie nader mede, dat 77 Helmondse ingezetenen zich schriftelijk hadden verbonden een kapitaal van f 7500,- bijeen te brengen - en dat de totale kosten van aanleg zouden bedragen f 11000,- weshalve de commissie verzocht om een subsidie van f 3500,- in plaats van f 2000,- . Op 26 mei 1909 besloot de raad een subsidie te verlenen van f 2000,- en onder bepaalde voorwaarden een renteloos voorschot van f 1500,- . Na enige jaren bleek, dat de "N.V. Bad- en Zweminrichting annex Ijsbaan" een mislukte onderneming was en daarom werd besloten de exploitatie te staken en tot liquidatie over te gaan. Bij schrijven van 1 maart 1916 bericht de N.V. aan Burgemeester en Wethouders dat zij hare bezittingen aan de gemeente wil overdragen voor de som van f 8100,- (80% van het aandelenkapitaal). De raad besloot op 31 mei 1916 op het aanbod van de N.V. in te gaan en stelde tevens een crediet beschikbaar voor de noodzakelijke verbouwing der inrichting. In juli 1916 werd de badinrichting heropend. Thans zien vele stadgenoten uit naar de totstandkoming van het nieuwe moderne zwembad.

C. van Bokhoven